

ALEGORIA ȘI ALEGORICUL CA INSTRUMENTE HERMENEUTICE ÎN „ISTORIA HIEROGLIFICĂ”

Narcis Zărnescu*

narciszarnescu.univofsheffield@yahoo.co.uk

Abstract: Pornind de la premiza că *Istoria Hieroglifică* este un semn cultural cu statut dublu (semnificant /semnificat), autorul distinge, pe de o parte, mesajul operei ca semnificat și, pe de altă parte, codul, care funcționează ca semnificant. În acest context, alegoria și alegoricul, folosite ca instrumente hermeneutice, generează serii de scenarii interpretative.

Keywords: alegorie, alegoric, cod, metacod, metatext, axe sintagmatice.

Descrierea operei lui Cantemir, a aceluia *uomo universale* de la începutul celui de al XVII-lea veac, a fost făcută la diferite nivele de numeroși cercetători, critici și istorici literari (N. Iorga, A. D. Xenopol, G. Călinescu, P. P. Panaitescu, I. Verdeș, I. D. Lăudat)¹. Analizele sociologice, etico-filosofice ale creației sale se întretaie cu cele stilistice sau istorice, încercând să decodeze pentru lectorul modern acest semn bio-bibliografic (viața și opera cantemirească) din sistemul de semne al culturii noastre. În ceea ce ne privește vom încerca, în continuare, o analiză retorico-filosofică a alegoriei și alegoricului, din perspectiva unui model semiotic, ale cărei coordonate pot fi cu ușurință deduse din textul *Istoriei ieroglifice*.²

Dacă *alegoria* poate fi definită ca un mod figurativ de reprezentare, care transmite un alt mesaj decât cel literal³, *alegoricul*, în conformitate cu ipoteza noastră, este un instrument hermeneutic. În acest sens, hermeneutica *intercorporală* utilizează anumite tehnici de interpretare și decodare, reușind prin jocul neutral al interfețelor, să traducă termenii unei tradiții (tradiția istorică românească) în termenii unei alte tradiții (tradiția filosofică greco-latină, sud-balcanică și parțial europeană). Astfel, alegoria se arată a fi un mijloc specific de a lega două spații culturale. Spre deosebire de semioza de gradul I (procesul de creație cantemiresc), semioza de gradul II (seriile de receptări și interpretări organizate și ierarhizate istoric), de la sensul propriu la cel figurativ, este, pentru hermeneut, mai întâi, un exercițiu intercultural. Transferul semiotic de la sensul (sensul cantemiresc) la sensul/sensurile (seriile hermeneutico-istorice) va fi asigurat de mecanismul alegoric, generator de crize semantice, la nivelul textului, așadar, crize care, în jocul semiotic, se vor rezolva prin epifania sensului/sensurilor figurat/e.

În felul acesta, «mesajul ascuns», ocult, al textului lui Cantemir ar putea fi descifrat folosind și un instrument al secolului al unsprezecelea, și anume *Ghidul Perplexului*, scris inițial de Maimonide în limba arabă, *Delalatul Ha'yreen*: „Această lucrare are în vedere și un alt obiectiv. Ea caută să explice anumite părți ascunse din *Profeții*, care nu sunt caracterizate ca fiind figurative. Cititorii ignoranți și superficiali le pot interpreta *ad litteram*, nu figurativ. Chiar și cititorii inițiați pot fi înșelați de înțelesul anumitor pasaje

---

* Conf. univ. dr. - Director revista *Academica*, (Academia Română), Universitatea Sheffield, UK, Universitatea Apeiron, Banja Luka.

¹ P.P. Panaitescu, *Dimitrie Cantemir, viața și opera*, Editura Academiei, București, 1958.

² Dimitrie Cantemir, *Istoria Ieroglifică*, EPL, București, 1965; *Vedi* ed. Stela Toma, Editura Academiei, București, 1973.

³ George A. Kennedy, *Classical Rhetoric and Its Christian and Secular Tradition from Ancient to Modern Times*, UNC Press, 1999.

și le pot interpreta de asemenea *ad litteram*, dar ei sunt cu totul consolați de perplexitatea lor când le explicăm aspectul sau le sugerăm că termenii sunt figurativi. Din acest motiv, am intitulat această carte *Ghidul Perplexului*.⁴

Maimonide, educat mai ales prin lectura filosofilor arabi musulmani, decât de contactul cu învățătorii arabi, a adunat profunde cunoștințe nu doar despre filosofia arabă musulmană, dar și despre doctrinele lui Aristotel. De aceea, după părerea noastră, argumentul crucial, determinant, este că Maimonide și Cantemir, fiecare în secolul său, s-au străduit să împace filosofia arabă musulmană cu Aristotel și cu știința⁵. Astfel textul deschide un nou orizont al *noimelor*: „Un cuvânt la un nivel neexplorat este înțeles ca un cod pentru un concept descoperit la un nivel simbolic sau alegoric și astfel, o narațiune este schimbată cu o alta. Până la un anumit grad al acestei expunerii, se adaugă informații extratextuale ca indiciu al măsurii înțelesului ascuns și sublim din textul canonic. Astfel, o unitate semantică, de obicei un cuvânt, este considerat de interpret ca punct de plecare al unui concept, adesea o marcă a altui nivel cultural sau intelectual decât textul interpretat. Putem descrie această interpretare ca *intercorporală*, care înseamnă că materiile literaturii sunt înțelese ca fiind corespondente una alteia⁶”.

Istoria ieroglifică înscrie un semn cultural (suma coordonatelor estetice, etice, filosofice, istorice, politice, literare) în sistemul de semnificații al civilizației și culturii române. Prin analogie cu semnul lingvistic, semnul cultural comportă, în concepția noastră, două dimensiuni: mesajul operei ca semn, care are un statut asemănător semnificatului și codul, care funcționează ca un semnificant.

1. Mesajul, în teoria noastră, este triplu stratificat:

- **subtextul istoric** conține faptele ce se plasează pe axa *sensus historicus*: de la 1688, anul urcării în scaun al lui Constantin Brâncoveanu, la 1705, cea de a doua urcare în scaunul Moldovei a lui Antioh Cantemir

- **textul alegoric**: elementele ce pot fi înserate pe axa unui *sensus allegoricus*⁷. Prin alegoreză, cuplul istoric Brâncoveanu-Cantemir, devine cuplul alegoric Inorog-Corb, și sustras cronologicului este proiectat în atemporal: „Mai denainte decât temelile Vavilonului a să zidi...” (I, 28).

- **metatextul** cuprinde cele doua „scări”: a numerelor și cuvintelor „streine tâlcuitoare” și a celor „ieroglificești tâlcuitoare”, adică decodajul alegoriei.

2. Codul (operei ca semn) are tot trei nivele:

- **subcodul**: exemplificat de limba română populară vorbită, perceptibilă în pro-
verbe sau uneori în ritmul fraziei⁸.

- **codul zero**: unitățile stilistice stabile, codul invariant, pe care îl întâlnim în marile opere ale umanistului, și care constituie limba cantemirească esențializată. Asupra limbii românești, considerată „brudie”, Cantemir operează anumite permutări sau adăugiri lexico-sintactice: „elinești dzic și letinești cuvinte și numere ici și colea” (I, 4); se adaugă topica „mixtă”: latină, greacă, turcă, slavona⁹.

⁴ Maimonide, *The Guide for the Perplexed*, trad. M. Friedländer, New York, Dover Publications, 1956, p.2; *Vedî Studia Hebraica*, III/2003, București, Editura Universității, pp. 196-206.

⁵ Arthur Hyman, James J. Walsh, Thomas Williams, ed., *Philosophy in the Middle Ages: The Christian, Islamic and Jewish Traditions*, ed. III, Indianapolis, Hackett Publishing Company, 2010; Arthur Stephen McGrade, John Kilcullen, Matthew Kempshall, ed. & trad., *The Cambridge Translations of Medieval Philosophical Texts*, vol. 2; *Ethics and Political Philosophy*, Cambridge, Cambridge University Press, 2001.

⁶ Moshe Idel, *Absorbing Perfections: Kabbalah and Interpretation*, New Haven & London, Yale University Press, p.255, 2002.

⁷ Umberto Eco, “The symbolic method”, in *Semiotics and the philosophy of language*, Torino, Einaudi; trad. engl. Ed. Hampshire and London, Macmillan, 1994.

⁸ I. D. Lăudat, *Dimitrie Cantemir*, Iași, Editura Junimea, 1973, p. 92.

⁹ Al. Rosetti, B. Cazacu, *Istoria limbii române literare*, București, Editura Academiei, 1961,

- **meta-codul:** suprapunerea limbajului retoric metoformico-alegoric-hieroglific „gradului zero” al limbii catemirești, la care se adaugă tehnica compozițională: timpul narațiunii subiective înlocuiește timpul istoric obiectiv: „mijlocul istorii la început și începutul la mijloc, iar sfârșitul scaunul său păzindu-și, pre picioare slăbiciunea mea au putut, pre picioare mijlocul și capul să stea am făcut” (I, 5).

Legea arbitrariului semnului lingvistic funcționează și în acest caz, deoarece semnificatul (mesajul) nu se suprapune exact semnificantului (codul). Astfel, este interesant de observat că la un nivel de semnificație imediat inferior, meta-codul funcționează ca semnificant pentru textul alegoric, în timp ce metatextul este semnificatul codului zero, etc. Revenind la prima față triadică a semnului, putem adăuga că subtextul istoric, realitatea referențială deci, este supusă unei „tehnologii” retorice („spre deprinderea ritoricească nevoindu-mă...” (I, 4) prin intermediul căreia accede la nivelul textului alegoric. Această primă etapă a procesului creator ar putea fi circumscrisă de cuplul producător-produs. Faza următoare, constituită de crearea metatextului, adică a textului-interpretare, a decodajului textului alegoric, este legată de cuplul emițător (Cantemir) - receptor. Astfel, metatextul dobândește funcția fatică, care asigură contactul cu destinatarul și controlul mesajului. Așadar, cei patru termeni ai procesului creator și, implicit, ai existenței semnului cultural sunt:

emițător → comunicare → control al comunicării → receptor (subtext + text) → (metatext)

Un argument explicit pentru modelul nostru trinar expus mai sus se poate găsi în Istoria Ieroglifică. Există trei posibilități de cunoaștere a lumii, după Cantemir, corelative celor trei dimensiuni temporale (II, 125-126). În ordinea operei ca semn, operațiile de transferare și formalizare, care au loc în spațiul triadic al mesajului, se pot suprapune celor trei axe cronologico-etico-gnoseologice diferențiate de Cantemir:

1) „Pildele celor trecute”: operația de suprimare sau selectare a elementelor din realitatea socială, considerată deja istorie, deci subtext, din perspectiva textului.

2) „Deprinderea cestor de acmu”: operația de combinare sau adăugire de elemente aparținând diferitelor categorii axiologic-semnificative (istoria literară, estetica, etica, filosofia), altfel spus, procesul de creație având drept produs textul alegoric¹⁰.

3) „Buna socoteală a celor viitoare”: operația metatextuală de selectare-combinare sau suprimare-adjuccțiune a anumitor elemente. Această operație are în vedere funcția fatică a mesajului și decodajul, deci raportul emițător-decodor (receptor).

Înainte de a aborda problema alegoricului cantemiresc, vom face câteva observații stilistice, necesare înțelegerii dialectice a fenomenului. În *Istoria Ieroglifică*, discursul alegoric evoluează sub semnul a doua moduri narative: modul retrospectiv-mimetic (Mr) și cel proiectiv-interpretant (Mp).

Primul: *retrospectiv*, deoarece faptele relatate sunt anterioare (1703-1705) actului creator; mimetic, pentru că reflectă artistic existența și conștiința socială. O variantă a acestui mod este ceea ce noi numim, **retrospecția de adjoncțiune** (desele reveniri cu lungi povestiri asupra evenimentelor petrecute înaintea perioadei de timp oglindită în opera). Formal, acest fenomen stilistic este circumscris de modul retrospectiv, dar substanțial transcende (1685, urcarea în scaun a lui Constantin Cantemir) limitele cronologice impuse lucrării de autor. Al doilea: *proiectiv*, **deoarece** unele din ideile lui Cantemir (problema libertății sociale a omului (I, 75); ideea politică a unei monarhii-

pp. 11, 304.

¹⁰ L. Wittgenstein, *Lectures and Conversations on Aesthetics, Psychology and Religious Belief*, Oxford, 1966; L. Wittgenstein, “Bemerkungen über Frazer's The Golden Bough”, Hrsg. v. R. Rhees, Synthese, 1967. *An International Journal for Epistemology, Methodology and Philosophy of Science*, Cambridge, MA, Harvard University Press, ed. II, 1975.

centralizate, „iluminismul” său) își depășesc epoca; *interpretant*, pentru că multe din faptele textuale, circumscrise de modelul retrospectiv, sunt nu numai reflectate mimetic, ci și interpretate metatextual (legende, proverbele, „sentințele” > decodaj implicit; „scările” > decodaj explicit). Interpretarea și decodajul explicit constituie **proiecția de adjonctiune**, corelată retrospectiv de adjonctiune. Aceste două moduri narative pot fi considerate ca făcând parte dintr-o categorie modală superioară – **modul relațional-integronic** (MR) – care funcționează la toate nivelele semnului cultural. Mecanismul acestui mod, care asigură „relaționalitatea”, este următorul: unitatea narativă de gradul X poate fi integrată într-o unitate narativă superioară și, la rândul ei, poate integra unități de nivel inferior, devenind *astfel* unitate integratoare. *În felul acesta, Mr este când integrat în Mp, când integrant al Mp; ambele moduri sunt în MR, etc. La aceste categorii modale, se adaugă câteva operații retorice, cea mai importantă fiind permutarea (pe celelalte le vom schița pe parcursul lucrării). Această operație funcționează atât la nivelul formal al discursului cât și la cel substanțial:*

(1) *Nivelul formal: transfer lexical (introducerea de cuvinte străine în limba română cu păstrarea formei inițiale, sau calchiate: „a le moldoveni, sau a le români” (I, 7) și sintactic (verbul la sfârșitul frazei);*

(2) *Nivelul substanțial: dublu transfer (datele caracteriologice umane sunt transpuse mai întâi în plan zoologic, apoi înserate în contextul istoric; cf. MR). În acest macrocontext semiotic-stilistic, care funcționează ca un mod relațional pentru alegoreză, vom analiza semnul alegoric. Într-o primă definiție informațională, semnul alegoric (SA), ca orice semn-instrument al intercomunicării, este un semn fizic utilizat de conștiința emițătorului (Cantemir) drept mijloc (limbajul și tehnica alegorică), care indică un obiect (realitatea istorică) și care dobândește prin acesta o semnificație pentru un anumit interpretant (cf. Max Bense). Așadar, semnul alegoric trimite, pe de o parte, la relațiile lumii obiectuale reale și obiecte și, pe de alta parte, la semnificații, adică la funcțiuni de conștiință. Din punctul nostru de vedere, semnul alegoric comportă în sine existența relațională a două elemente esențiale: subiectul alegoric (Sa) și predicatul alegoric (Pa), dispariția unuia dintre ele atrăgând după sine dizolvarea alegoricului.*

*Numim subiect alegoric (Sa) actanții, adică acele elemente esențiale narațiunii alegorice (Corbul, Inorogul etc.), decodificatoare (C. Duca (Su)), care pot constitui, din punct de vedere sintactic, relații intra sau meta-algorice cu predicatul alegoric. Numim predicat alegoric variantele de context verbal, gestual, într-un cuvânt actanțial, prin intermediul cărora un subiect **alegoric** se auto-circumscrie, revelându-se („**prinderea Liliacului în ventrele corăbiei**”). Pentru înțelegerea relațiilor care se stabilesc între Sa și Pa, vom **analiza** pe scurt componenții imediați ai celor două elemente sintactice. (Sa) este rezultatul suprapunerii arbitrare (în sens lingvistic) a unui **subiect uman** (Su) - personaje istorice, și a unui **subiect zoologic** (Sz), primul termen funcționând ca un semnificat, al doilea ca un semnificant. (Pa), la rândul său, este constituit dintr-un **predicat uman** (Pu) - acțiunile specifice omenești, și un **predicat zoologic** (Pz) - acțiunile specifice animalelor. Combinația în care intră cele două elemente esențiale ale structurii alegorice (Sa-Pa) poate fi reprezentată printr-o ecuație de gradul zero (valoarea convențională a alegoriei „ideale”), în care toți termenii sunt egali din punct de vedere informațional: Sa(Su/Sz). Pa(Pu/Pz). Relațiile care se stabilesc, în spațiul semnului alegoric, între grupul nominal și grupul predicativ le vom numi **intraalegorice sau implicite**: „Vidra (Sz) prin gârle vânatul peștelui îl împușinează (Pz)” (I, 63). Avem aici un exemplu de frază „zoologică” literală, care nu capătă valoare alegorică, adică nu devine frază alegorică pentru receptor decât prin intermediul relației (implicite) cu fraza referențială (aleasă printr-o decizie a emițătorului) decodificatoare: C. Duca (Su) se ocupa de afaceri în mediul otoman*

(Pu)¹¹. În cadrul semnului alegoric, fraza „zoologică” semnificativă, trimite la fraza referențială, semnificativă, integrând-o metatextual (cf. MR). Pe de altă parte, între semnul alegoric și semnul referențial (realitatea ca sistem de semne - diferit de opera de arta -, ca repertoriu semantic, din care emițătorul poate „alege”) se stabilesc relații intersemiotice, de care nu ne vom ocupa aici. Dacă, în continuare, dăm o valoare mai mare de zero¹² unuia din termenii ecuației de gradul zero: Sa (su/Sz). Pa (Pu1/Pz), obținem o ecuație de **minimum** surplus informațional, în care acționează **relațiile metaalegorice de interferență**: „Toate dihoniiile (Sz) (...) râsul cu hohot își clătinară (Pu1)” (I, 77) sau „între păsiri era o Brehnace bătrână (Sz), care în multe științe și meșteșuguri era deprinsă (Pu)” (I, 104). În ambele exemple, (Sz) este combinat cu un (Pu) - axa sintagmatică. Relația normală (Sz-Pz) este înlocuită cu o relație deviantă (Sz-Pu), de interferență, datorată lui (Pu) de indice diferit. Termenul predicativ al frazei referențiale este integrat și integrator al termenului subiectiv al frazei „zoologice”. Înțelegerea **frazei alegorice se realizează printr-o singură operație decodificatoare, implicită, de permutare (axa paradigmatică), pe baza unei sinonimii prestabilite: Sz=Su** (v. „scara”: dihonii = boieri; Brehnace = Constantin Cantacuzino Stolnicul). Un fapt metaalegoric, deoarece aparține referinței, este și vorbirea dublu articulată a animalelor. Alegoria pură a-și antireferențială ar putea fi imaginată ca o colecție de onomatopee, la nivelul primei articulări. Vorbirea articulată, distrugând ipotetica integritate a alegoriei, o face comunicabilă. Tot limbajul articulată reconstituie dialogul emițător - receptor (esențial oricărui semn cultural) conferind operei, grație stabilirii cuplului amintit, dimensiunea axiologică. Clasificarea relațiilor alegorice (v. mai sus cele două invariante de relație) s-a făcut prin raportare continuă la alegoria-model, „ideală”, integrală, în care procesul alegoric se reduce la personificare („zoologizare”) fără interferențe cu categoriile referențialului (bineînțeles cu excepția limbajului, a expresiei, a codului-model, neutru, obiectiv, care îi asigură condiția ontologică). În concluzie:

Propoziția 1: dacă și numai dacă indicele valoric al tuturor termenilor alegoriei este egal cu zero, putem vorbi de relații intraalegorice.

Propoziția 2: dacă și numai dacă indicele valoric al (minimum) unuia dintre termeni este mai mare ca zero (cu alte cuvinte, dacă accentul axiologic cade pe Sz sau pe Su etc.), se stabilesc relații metaalegorice.

O gramatică a alegoriei/alegoricului va studia deci relațiile **dintre** (Sa) și (Pa), deoarece aceste două entități nu pot funcționa separat, ambele având un statut contextual. Prin raportare la tehnica de compunere a semnelor alegorice putem diferenția în contextul *Istoriei ieroglifice* câteva tipuri de alegorii. **Alegoria metonimică, având valoare sinecdocică**, este figura retorică cel mai des folosită de Cantemir, integratoare a celorlalte categorii de alegorii sau de tropi. Metonimia, al cărei principiu de bază este *pars pro toto*, se constituie ca una din caracteristicile fundamentale ale operelor sale, înscriindu-se în curentul realist,¹³ ceea ce ar fi un argument filologic pentru „realismul” lui Cantemir, pentru valoarea documentară a *Istoriei ieroglifice*, de multe ori contestată. Așa cum pictura cubistă transformă obiectul într-o serie de sinecdoce, Cantemir transformă (Su) sau (**Sz**), (Pu) sau (Pz) într-o sinecdocă, uneori într-o serie de sinecdoce (v. cele două „scări”), conferind termenului alegoric o anumită polisemie („publica” semnifică: „politiie”, I, 19; „sfat boieresc”, I, 20; „țară”, poporul: „jigăniuța”, „**adulmecătoriu vânatului**” Leului, „povața Leului”, cf. nota 2, 1, 73), sau un statut polimorfic (Struțocămila, Camilopardalul, *Monocheroleopardalis* etc.).

¹¹ cf. *Index in Istoria Ieroglifică*, II, p. 44.

¹² Le groupe μ, *Rhétorique générale*, coll. «Langue et Langage», Paris, Editura Larousse, sqq, 1970.

¹³ R. Jakobson, *Essai de linguistique générale*, trad. Nicolas Ruwet, Paris, 1963, Éditions de Minuit.

Hegel este singurul, credem, care a observat particularitățile metonimice ale alegoriei: „Intuitivizarea însușirilor mai precis indicate este luată din **manifestările, efectele și urmările** (s. n.) care ies în evidență din semnificație când aceasta devine reală în existența concretă sau din **instrumentele și mijloacele** (s. n.), de care se folosește semnificația în realizarea sa efectivă. De exemplu, lupta și războiul sunt indicate prin arme, săbii, tunuri, trompete, steaguri¹⁴ (...)” Câteva exemple edificatoare de alegorie metonimică cu valoare sinecdocică: „Albinele”. Semnificantul „albină” nu mai trimite la semnificatul din stratul entomologie (insectă), ci la conotația etică a semnelui. Conform principiului metonimic „o parte pentru un întreg”, o seamă (din totalul conotativ) comună - hărnicia, producția - atât referentului, subiectului uman (țărani care produc hrana) cât și subiectului zoologic (albinele) constituie relația și motivația semnelui și procesului alegoric. Într-o frază emisă de Struțocămila („...puterea stomahului atât îmi este de vârtoasă, cât și pre fier a amistui poate”, I, 76), sintagma „puterea stomahului” asigură relația intraalegorică (sunt cunoscute particularitățile viscerele ale struțului și cămilei) și, prin analogie cu planul etic, uman (puterea de a digera totul, de a accepta, de a folosi machiavellic orice fel de mijloace) constituie nucleul semic analogic (*pars* > „a mistui”; *pro toto* > complexul psiho-somatic al personajului), care conferă alegoriei caracterul metonimic. O altă variantă a semnelui alegoric este alegoria laterală sau parantetică, cristalizată în proverbele, legendele și povestirile intercalate. La fel ca în fabulă, între întâmplarea narată și norma etică stipulată în morală, în alegorie se stabilește la nivelul semnificației social-pedagogice o ecuație semantică între discursul narativ și cel etic-didactic, între experiență și exemplaritate. Morala în fabulă, „sentințele” în *Istorie...* îndeplinesc o funcție metalinguală, constituind o indicație expresă a codului (decodaj etic implicit). Ele micșorează numărul alternativelor semantice în decodaj (gradul de ambiguitate) fixând percepția receptorului pe o linie de sens aproximativ exactă. Alegoria laterală poate fi considerată atât pe axa paradigmatică, a substituirilor (înlocuirea sensului particular-uman cu cel general-uman: istoria Moldovei cu istoria unei umanități potențiale), cât și pe axa sintagmatică, a combinațiilor (coexistența celor două *sensuri* în *simultaneitate*, *subliniind morală immanentă a textului alegoric*). *Alegoria parantetică este înrudită mai mult cu alegoria metaforică decât cu cea matematică, deoarece metafora are un grad mai înalt de abstractizare, de generalizare deci, putând înlocui sau caracteriza diferiți referenți (fără relații între ei) în contexte diferite (v. frecvența cu care același proverb este aplicat în diverse circumstanțe narrative); în timp ce metonimia are o motivație mai puțin arbitrară, deci particularizator-obiectivă.*

Existența culturală a Istoriei ieroglifice, valorile estetice, poetice, social-istorice ale mesajului și codului, nu pot apărea decât în spațiul cuplului text-lector sau emițător-receptor. Comunicarea cu cei doi poli ai săi, teoretizată de majoritatea esteticienilor și lingviștilor contemporani, l-a preocupat în secolul al XVII-lea și pe Cantemir. Dovada: acel „Izvoditoriul cititorului, sănătate” sau cele două „scări tâlcuitoare”. Cititorului modern i se deschide o triplă perspectivă de descifrare a semnelui cultural, de interpretare și decodificare a mesaj-codului. Destinatarul poate închide cercul alegoriei, proiectând-o în contextul epocii respective, pe axa *sensus historicus* (decodaj referențial obiectiv) sau poate interpreta mesajul prin intermediul repertoriului sau de semne – cunoștințe, deprinderi, idealuri – (decodaj referențial subiectiv), sau, ultima posibilitate, poate descrie o spirală spre simbolul deschis, izvoditor de perspective valorice etern umane (decodaj metareferențial axiologic). Astfel, ni se revelează, potențializându-se, nebănuitele virtualități ale *Istoriei ieroglifice*, această operă care nu este numai primul roman și primul text retoric românesc, ci și un generator de idei filosofice, încă inefficient

---

¹⁴ G. W. F. Hegel (1832-1887), *Werke*, Berlin, Duncker und Humboldt, vol. X (*Vorlesungen über die Ästhetik*, 1842, ed.III); Ed. von Hartman 1886; *Die Deutsche Ästhetik seit Kant*, Berlin, pp. 88-112.

și insuficient studiat. Transferul la un alt nivel al semnifica(n)tului este posibil prin acceptarea filosofiei și a instrumentalizării ei – alegoria și alegoricul – în vederea „redobândirii” și dezlegării misterelor profunde, a noimelor filosofiei politice sau doar ale filosofiei, noime arhivate în bibliotecile ackasice ale limbii române.¹⁵

---

¹⁵ Richard Rorty, Introduction: *Metaphilosophical difficulties of linguistic philosophy*. In Richard Rorty (ed.), 1967. *The Linguistic Turn: Recent Essays in Philosophical Method*. The University of Chicago Press, Chicago and London.